

Osman PUŠKAR

109. brigada, Doboj-Istok

109TH BRIGADE, DOBOJ-ISTOK

Uvodne napomene

Jedna od prvih bosanskohercegovačkih brigada koje su formirane u okviru Teritorijalne odbrane (kasnije Armije) Republike Bosne i Hercegovine bila je 109. dobojska. Branila je teritoriju istočno od Doboja, koju su činila naselja Velika i Mala Brijesnica, Klokotnica, Stanić Rijeka, Svjetlića i Lukavica Rijeka. Sa te teritorije u početnom periodu se i popunjavala ljudstvom.

Datum formiranja Brigade je 4. jul 1992. godine.

Bilo je to vrijeme neizvjesnosti, neorganizovanosti i gotovo potpune dezorijentacije, kako stanovništva, tako i svih elemenata državne vlasti na ovom prostoru. Na lokalnom nivou, doduše, bili su aktivni samo neki pojedinci, koji su, u strahu i iščekivanju što će im se desiti, reagovali nepredviđeno i romantičarski. Malo je bilo onih koji su mogli razumjeti situaciju, koji su bili čvrsti i odlučni da se organizovano suprotstave nastupajućoj opasnosti.¹

Čuvenim Planom "Drina", koji su izradili vrhunski operativci Jugoslovenske narodne

armije, bilo je predviđeno da se radikalnom upotrebom sile na pravcima Doboj - Gračanića i Lukavica - Gornji i Donji Skipovac - Džakule - Srnice, prostor doline Spreče i planine Trebava pripoji "srpskim zemljama". Tako bi se dogovoreni projekt podjele Bosne i Hercegovine dolinama rijeke Neretve i rijeke Bosne u svojoj odlučujućoj fazi realizirao na sjeveru Bosne i Hercegovine. U svim tim planovima, jedan od ključnih gradova u Bosni i Hercegovini bio je grad Doboj. Vojno-politički vrh Jugoslovenske narodne armije forsirao je intenzivne pripreme i "obradu" ovog terena u periodu od 1989. do 1991. godine. Počeli su izuzetno jakim propagandno-psihološkim dejstvima, da bi nastavili demonstracijom sile u vidu kontrolisane upotrebe motorizovanih kolona Jugoslovenske narodne armije, koje su se kretale komunikacijom Doboj - Tuzla, u odlasku ili povratku sa hrvatskog ratišta. Te vojne kolone mogle su koristiti i druge komunikacije, kao što su Bosanski Brod - Odžak - Lončari - Brčko ili preko Doboja, pravac Ozren - Zvornik. Međutim, za izazivanje straha i provociranje bošnjačkog stanovništva, te ostvarivanje krajnjih ciljeva i namjera onih koji su upravljali čitavim tim projektom, najpogodniji je bio, upravo, putni pravac Banja Luka - Doboj - Tuzla - Zvornik, odnosno Tuzla - Bijeljina i obratno. U zahvatu tih komunikacija, odnos vojske i ponašanje pojedinaca prema bošnjačkom stanovništvu bio je stalno na rubu incidenta ši-

1 Ovdje treba istaknuti da su viđeni ljudi ovog prostora, bez obzira na političke pozicije, jedinstveno djelovali i tako organizirali narod na svom području prema datim uslovima. Tako se u Svjetlići ističu Mirsad Durmić i Rifat Jahić, Klokotnici, Huso Mujkić zv. Pup i Refik Šuvalić, u Stanić Rijeci Dedić Osman, Dedić Đulaga, Mirsad Sinanović, Senad Mešić, u V. i M. Brijesnici Mehinović Samir, Bećirović Hasan, Ismet Karić, Nesib Šuvalić, Mešanović Hasan i Dautović Refik, u Lukavica Rijeci Softić Abdulah i dr.

rih razmjera. Uslijedilo je zauzimanje repertora Televizije Sarajevo na brdu Becanj, zaposjedanje prostora Dugih njiva, kao i ponuda Jugoslovenske narodne armije vlastima općine Gračanica da se sa Gornjeg i Donjeg Skipovca izgradi alternativan putni pravac trasom Četoviljska rijeka - Biberovo Polje – Srnice – Ormanica, koji bi bio u funkciji ostvarenja njihovih ciljeva.

Počela je nacionalna homogenizacija i srpskog i bošnjačkog stanovništva, kao i satinizacija bivšeg sistema, kako njegovih institucija, tako i pojedinaca. Trebalo je stvoriti što dublji jaz između srpskog i bošnjačkog stanovništva i što prije izazvati neprijateljstva na ovom prostoru. Dodatno je podgrijavano nepovjerenje u stručne ljude bošnjačke nacionalnosti, posebno u oficire Jugoslovenske narodne armije od strane Jugoslovenske narodne armije (aktivne i rezervne).

Krajnji cilj svih tih propagandno-psiholoških dejstava bio je usmjeren na to "da čitav ovaj prostor 'tiho' padne".

Srbi na Ozrenu i Trebavi bili su izuzetno dobro naoružani, organizovani i odlučni da se bore za ciljeve Srpske demokratske stranke. Formirali su sedam dobrovoljačkih odreda "svoje" vojske, koji su imali punu logističku i svaku drugu podršku iz zapovjedništava već

stacioniranih jedinica Jugoslovenske narodne armije na tom prostoru. Zato su i računali da će lahko savladati manje, neorganizovane i slabo naoružane grupe na bošnjačkoj strani koje su predvodili hrabri, ali nestručni pojedinci.

Svi ti planovi na srpskoj strani potpuno su se uklapali u planove SiS-a (Hrvatske obavještajne službe), koja je putem svojih detašmana u Doboju i Bosanskom Brodu veličala ustaštvo i HOS, te sijala defetizam i sumnju u mogućnost odbrane ovih prostora. U isto vrijeme, širilo se uvjerenje da je Hrvatska vojska nepobjediva i da će ući u Doboj kada god to zaželi.¹ Saradnja SIS-a i KOS-a bila je evidentna, "račune je plaćao" narod - i srpski, i bošnjački, i hrvatski.

Otpor i organizovanje naroda

Padom Doboja, 1. 5. 1992. godine, stanje na terenu se jako osložilo, sistem dotadašnje vlasti se potpuno raspao. Bošnjaci su bili goloruki, preplašeni i razjedinjeni. U vojničkom smislu, konture vojne organizacije bile su fragmentirane. Istina, postojala je opća organizacija naroda, ali po mjesnim zajednicama, koje nisu bile čvrsto uvezane. Tek 5. 5. 1992. godine, spomenute mjesne zajednice donijele su zajedničku odluku da se pridruže općinskim vlastima u Gračanici, gdje je već funkci-

1 Armin Pohara, kao eksponent SIS-a, tvrdio je da će u Doboju 1. maja 1992. godine pojesti bajramsku baklavu i da Dobojljije ne treba da brinu za odbranu Doboja. Međutim, 1. maja 1992. godine, srpske snage, obilato potpomognute jedinicama JNA sa Ozrena i Krnjina, zauzele su Doboj. Detašmani SiS-a su putem HOS-a na ovom prostoru nastojali da što prije izazovu rat, svjesni da su i stanovništvo i teritorija za takvo nešto bili potpuno nespremni. Oni su realizovali tuđe ciljeve, iako su bili domaći ljudi. To potvrđuje pojava naoružanih grupa iz srednje Bosne i HOS-a radi stvaranja incidentnih situacija (put Doboj-Tuzla), zatim napadi na kuću rezervnog majora Mešanović Hasana u Velikoj Brijesnici od strane mjesnih naoružanih grupa, pobuna policajaca u MUP Gračanica februara 1992. godine, diverzije na prostorima Gračanice i Doboja s proljeća 1992. godine itd.

onisalo Ratno predsjedništvo kao glavni organ rukovođenja općenarodnim otporom na cjelokupnom prostoru, zapadno od Doboja (današnja općina Doboje Istok) i prostoru općine Gračanica (s desne strane Spreče). To je, u neku ruku, bila politička podloga za formiranje Rejonskog štaba Teritorijalne odbrane (RjŠTO) Klokočnica, koji će se naći u sastavu Opštinskog štaba Teritorijalne odbrane (OpŠTO) Gračanica. Na tome se posebno angažovao Sead Arnautović, koji je nekoliko mjeseci ranije napustio JNA i pridružio se organizatorima otpora i odbrane na tom prostoru.¹ Na njegovu inicijativu, Rejonski štab teritorijalne odbrane u Klokočnici konačno je postrojen 7. 5. 1992. godine i odmah uklopljen u sistem rukovođenja i komandovanja (RiK) OpŠTO Gračanica. Tek tada stvoreni su uslovi za uspostavljanje nekog reda i za stabilizaciju prilika u spomenutim selima. Započeto je njihovo uvojničavanje i uspostava prvih elemenata civilnih struktura vlasti.

Važna je činjenica da su se svi ti procesi u početnom periodu odvijali pod neposrednim rukovodstvom Ratnog predsjedništva opštine Gračanica kao najviše civilne instance i pod komandom OpŠTO Gračanica kao najviše vojne instance u širokom četverouglu,

između Doboja, Gradačca, Srebrenika i Lukavca. Predstavnici ranije vlasti Doboja iz reda Bošnjaka, na čelu sa načelnikom Ahmetom Aličićem, našli su se na području općine Tešanj i, osim svojatanja ovog prostora, ništa nisu mogli učiniti da pomognu ovom stanovništvu. Istina, bilo je više dogovora, obećanja i planova koji, uglavnom, nisu realizovani. Samoorganizovana četa policajaca, koji su izašli iz Doboja pod komandom Hadžić Hasiba, zvanog Homba, bila je, takoreći, jedini izraz te vlasti.

Na širem prostoru, zapadno od Doboja, u to vrijeme bilo je dosta aktivnih i rezervnih oficira, koji su se držali dosta pasivno. Sead Arnautović, rodom iz Vražića, jedini se u početku prihvatio odgovorne dužnosti komandanta. I to, između ostalog, govori o dobro "odrađenom poslu" KOS-a i SIS-a u Doboju i njegovoj okolini. Operativci iz tih obavještajnih službi proturali su tezu da treba sačekati ishod prvog udara, pa tek onda vidjeti što će se činiti. Narod, na svu sreću, nije čekao. Pojavljuju se mnogi pojedinci, obični ljudi iz naroda, kao organizatori otpora i odbrane vlastitog kućnog praga. U pomenutim selima prednjačili su: Mirsad Durmić², Samir Mehinić, Huso Mujkić, Đulaga Dedić, Senad Mešić, Huso Konjić, Šefik Konjić, Ismet

-
- 1 Sead Arnautović, brigadir, artiljerija, bio je na službi u garnizonu Doboje. Odgovoran i savjestan vojnik. Mudar ratnik, pošten i odan svom pozivu. Izvrsno je obavio svoj zadatak na ovom prostoru, kako vojnički tako i organizacioni i za vlasti i za vojsku. Čini se da u vojničkoj karijeri nije dostigao zenit, ali nije bio sklon politikantstvu, već je bio odan vojničkom pozivu.
  - 2 Mirsad Durmić je čovjek koji je, vješto balansirajući na ivici nemogućeg, dugo branio narod Svjetliče od četnika iz Doboja. Samo tako mudar i hrabar čovjek je to mogao činiti u to vrijeme. Ogroman broj Dobojlja, i Bošnjaka i Srba duguju mu zahvalnost. Kontroverze o njemu su plod nepoznavanja stvarnog stanja na tom prostoru i napora koje je činio u zaštiti naroda Doboja i Svjetliče.

Karić, Ibrahim Salkić,
 Nesib Šuvalić, Hasan
 Bećirović, Refik
 Dautović, Refik
 Šuvalić, Abdulah
 Softić i dr.

Počast zastavi

Prve jedinice Rejonskog štaba Teritorijalne odbrane Klokočnica bile su dosta glomazne, neobučene, slabo naoružane i međusobno nepovezane. Stoga će se ubrzo nakon njihovog postrojavanja javiti potreba za kvalitetnijim vojnim i civilnim organizovanjem na tom prostoru. Formacijski okvir takozvane prostorne strukture, uspostavljen u okviru RjŠTO Klokočnica, postao je pretijesan pa je trebalo tražiti druga i drugačija rješenja. Stoga je već u drugoj polovini maja 1992. godine, komandant OpŠTO Gračanica donio odluku da se pristupi pripremama za formiranje 109. dobojske brigade. Ta je odluka bila od dalekosežnog značaja, ne samo za područje RjŠTO Klokočnica, već i za organizaciju odbrane, odnosno buduće vojničko ustrojavanje na čitavom Tuzlanskom okrugu.

Pripreme za formiranje Brigade odvijale su se u dvije faze. U prvoj fazi izvršeno je formiranje jedinica RjŠTO Klokočnica i odvajanje Sekretarijata za narodnu odbranu od vojničkih sastava, u drugoj fazi uspostavljen je stabilan sistem rukovođenja i komandovanja

(RiK) tim jedinicama. Civilna vlast preuzela je odgovornost za organizaciju odbrane, čime je uspostavljen legitimitet u rukovođenju vojnom organizacijom.

Sekretarijat za narodnu odbranu Klokočnica funkcionisao je kao dio Sekretarijata za narodnu odbranu u Gračanici sve do 1. 10. 1992. godine, kada se konačno osamostalio.¹ Tako je uspostavljena prva općinska institucija na prostoru današnje općine Doboj Istok. Njen prvi načelnik bio je mr. Fadil Hodžić.

Razvoj vojno-političke situacije oko Doboja i koordinacija sa HVO

Intenzivnije vojničko organizovanje čitavog tuzlanskog okruga uslijedit će nakon obavljenih razgovora između predstavnika Okružnog štaba teritorijalne odbrane Tuzla, koje je predvodio tadašnji komandant Štaba Željko Knez i predstavnika Hrvatskog vijeća

¹ Od 2. 7. 1992. godine, sekretarijati za narodnu odbranu formiraju se i djeluju kao odjeljenja narodne odbrane.

obrane iz takozvane Operativne grupe Posavina. I s jedne i s druge strane, u razgovorima su učestvovali određeni politički rukovodioci sa ovog prostora. Cilj tih razgovora bio je da se obezbijedi kvalitet logistiranja jedinica Okružnog štaba teritorijalne odbrane Tuzla, da se uspostavi sistem veza i usklade borbena dejstva. Predstavnici Operativne grupe Hrvatskog vijeća obrane Posavina nametnuli su pitanje reorganizovanja jedinica Armije Bosne i Hercegovine. Zahtijevali su da se sa teritorijalnog pređe na brigadni sistem organizovanja jedinica, pravdajući to neadekvatnim borbenim aktivnostima jedinica Armije Republike Bosne i Hercegovine na terenu. Reorganizacija jedinica postavljala se kao uslov svake daljnje saradnje i logističke podrške. U pozadini svega toga bila je namjera da se inauguriše sistem ovisnosti Armije Republike Bosne i Hercegovine od Hrvatske vojske i Hrvatskog vijeća obrane.

Prvi sastanak na tu temu održan je 4. 6. 1992. godine, na jezeru Hazna u Gradačcu, upravo u jeku intenzivnih borbenih dejstava HV i HVO na pravcu Derventa – Doboj.¹ Dogovorena su moguća zajednička dejstva i koordinacija između zapovjedništava HVO i Armije Bosne i Hercegovine. Kako se očekivala odlučujuća bitka za sam grad Doboj, jedinicama Armije Bosne i Hercegovine, a posebno RjŠTO Klokotnica u toj bici bila je predodređena izuzetno važna uloga.

Kako se vojno-politička situacija komplikovala, novi sastanak u istom sastavu i na istom mjestu (Hazna, Gradačac) održan je 17.

6. 1992. godine. Izvršena je obavještajna analiza ratišta sjeverne Bosne i takozvana vojnička procjena mogućnosti vlastitih snaga. Posebno teško stanje bilo je na potezu od Doboja prema s. Johovac i s. Kotorsko. Reagovalo je i Zapovjedništvo 108. brigade Hrvatske vojske u Slavanskom Brodu. Pozvalo je komandanta OpŠTO Gračanica i komandanta RjŠTO Klokotnica na hitne dogovore oko koordinacije dejstava u rejonu Doboja i Modriče.

Dogovori su obavljani 19. 6. 2002. godine u sjedištu Zapovjedništva 108. brigade Hrvatske vojske u Slavanskom Brodu. Po ponašanju političkih rukovodilaca s područja Posavine, koji su prisustvovali tom sastanku, moglo se zaključiti da im je sasvim svejedno što će se sa Posavinom dogoditi.

Predstavnici HDZ iz Bosanske Posavine (gosp. Vinko Begić) uglavnom su forsirali politička pitanja oko budućeg statusa RBiH, tako da su najavljeni razgovori oko logistiranja brigade i koordinacije borbenih dejstava bili sasvim u drugom planu. Budući da se radilo o čisto vojničkom sastanku, nametanje političkih pitanja HDZ gotovo jednoglasno su odbijali svi zapovjednici i HV, HVO i AR-BiH. Predstavnici Hrvatske vojske, međutim, insistirali su da se buduća brigada (koja je trebalo da se formira od jedinica RjŠTO Klokotnica), imenuje kao jedinica Muslimansko-hrvatskog vijeća obrane, pod zapovjedništvom oficira iz hrvatske nacionalnosti. Takvo ustrojstvo uslovljavalo se "logisticiranjem" brigade i pravdalo političkim floskulama o

1 Ovom sastanku prisustvovali su načelnici općina Gračanica, Srebrenik, Gradačac, Tuzla i dio Okružnog štaba TO Tuzla na čelu sa komandantom Željkom Knezom i komandanti opštinskih štabova TO Osman Puškar, Ivan Mijačević i dr.

masama Muslimana, koji "podržavaju hrvatsku stvar". Izdiktirana su čak i neka imena oficirskog kadra, dok se na obuci u vojnim centrima Hrvatske već nalazilo oko 250 pripadnika HOS sa ovog prostora i sa prostora Kalesije.

Vještim manevarisanjem članovi vojnog dijela pregovaračkog tima, na čelu sa komandantom 108. brigade Hrvatske vojske, gospodinom Štefanekom, i starješinama ARBiH (Puškar i Arnautović), uspjeli su izdejtstvovati da se takva odluka ne donese. Dogovoreno je da komandant buduće brigade bude iz bošnjačke nacionalnosti. Jedini kandidat za tu dužnost bio je Sead Arnautović, komandant RjŠTO Klokotnica. Iako je s hrvatske strane dato obećanje da će brigadu "logisticirati", to se nikad nije dogodilo.¹

Razvoj vojno-političke situacije oko Doboja ubrzao je proces reorganizacije RjŠTO Klokotnica u brigadu. Zadatak komandanta RjŠTO Klokotnica bio je da sačini plan reorganizacije i da sve poslove završi za mjesec dana. Novoorganizovane čete, bataljoni, artiljerijska grupa, vojna policija, logistički elementi i komanda polagali su zakletvu, ustrojavali se, a usputno su se rješavala i pitanja uspostave Odjeljenja narodne odbrane i policijskih snaga u funkciji civilnih vlasti. Radilo se ubrzanim tempom, niko nije bio pošteđen - ni vojnici ni civili. Kompletan proces formiranja brigade vođen je iz komande OpŠTO

Gračanica, sa jezgrom starješina RjŠTO Klokotnica, koji su dosta kvalitetno obavili taj, čisto vojnički, posao. U toj grupi bilo je starješina izuzetnog entuzijazma, među kojima su prednjačili: Huso Mujkić, zv. Pup, braća Mehinovići, Huso Konjić, Ismet Karić, Hasan Bećirović i dr.

Naredbom komandanta Glavnog štaba TO BiH od 21. 6. 1992. godine, za komandanta 109. brigade postavljen je gospodin Sead Arnautović, bivši aktivni oficir JNA.

Tokom ustrojavanja jedinica Brigade, trebalo je savladati bezbroj problema i teškoća. Započete aktivnosti kočio je izraziti lokalizam mjesnih vođa, koji je bio posljedica nedostatka ne samo općinske, već bilo kakve vlasti na teritoriji sa koje se Brigada popunjavala. U vojničku strukturu Brigade teško su se uklapale neke manje jedinice, sastavljene od izbjeglih lica iz Grapske, Sjenine Rijeke, Suhog Polja, Doboja. Biološki sastav ljudstva u cjelini nije bio zadovoljavajući, logisticiranje jedinica oslanjalo se na humanitarnu pomoć i dobrovoljne donacije pojedinaca. Jedinice su bile, praktično, pod kontrolom kriznih štabova mjesnih zajednica, a samim tim i predmet manipulacije pojedinaca, što je situaciju činilo još složenijom. Na to se mogu nadovezati i razni pokušaji da se "politički interesi" realizuju putem vojnih jedinica, kroz uticaj na kadrovsku strukturu vodećih starješina. Koristile su se i najgrublje metode, uključujući i

---

1 Poslije ovih razgovora, autor ovog priloga je dostavio službenu zabilješku Predsjedništvu BiH i Glavnom štabu ARBiH, u kojoj je opisao događanja na spomenutom prostoru i predložio da se ide na razrješenje vojnih odnosa Hrvatske i Bosne i Hercegovine, jer se na tom sastanku vidjelo da će međusobni sukobi sigurno eskalirati, te da su čelnici HDZ iz Bosanske Posavine potpuno nezainteresovani za sudbinu Hrvata i Bošnjaka u Bosanskoj Posavini.

oružane napade na mjesne komande TO. Drastičan je slučaj koji se dogodio 30. 6. 1992. godine u Maloj Brijesnici. Izvršen je oružani napad na komandu mjesne jedinice TO, koji su podstakli neki istaknutiji lokalni lideri SDA. Oni su bili posebno agresivni u jedinicama koje su se popunjavale sa raseljenim osobama (Grapska, Sjenina i dr.)¹. Stoga je pravo čudo kako su pojedini trezveniji ljudi u tom haosu uspjeli obezbijediti uslove za nesmetano ustrojavanje i aktivnost te jedinice. U toj zaslužnoj ekipi treba posebno istaći Ismeta Karića, Husu Mujkića, Refika Šuvalića i Mehu Mehinovića. Presudna je bila podrška i opredjeljenje da jedinice mogu voditi samo stručni, a ne podobni kadrovi. Na tom čvrstom vojničkom stavu trebalo je istrajati.

Puna politička podrška i pomoć tokom formiranja Brigade, a i kasnije, kontinuirano je dolazila iz Gračanice. Komandant OpŠTO Gračanica ostvario je dobru koordinaciju između OpŠTO Gračanica i RjŠTO Klokotnica s jedne i Okruga Tuzla, OkŠTO, i Glavnog štaba ARBiH, s druge strane. Održao je više sastanaka i sa lokalnim vođstvima mjesnih zajednica na terenu, odakle se regrutovao vojnički sastav Brigade. Imenovao je grupu

starješina, na čelu sa načelnikom OpŠTO Ibrahimom Nurkićem, koji je imao zadatak da taj proces lično nadgleda i pomaže na terenu. Važnu pomoć u tome pružao je i tadašnji predsjednik općine Gračanica Hazim Vikalo.

Dok su se poslovi oko formiranja Brigade privodili kraju, počelo se ofanzivnije nastupati ka vlastima Doboja sa zahtjevom da se formira posebna općina Doboj Istok, koja će se "vezati" za Tuzlanski okrug i tako obezbijediti kvalitetnije logistiranje te jedinice.² U međuvremenu, formirano je posebno koordinaciono tijelo koje je imalo ulogu Izvršnog odbora opštine, sa zadatkom da objedini sve političke strukture i tako stvori realnu podlogu za formiranje općine. Iako je sve to u početku prihvatano sa manje ili više rezerve, na kraju je sve uspješno realizovano. Funkcija općine uspostavljena je 1. 12. 1992. godine. Tako je rađanje Brigade pomoglo uspostavu i lokalne vlasti.

Dejstva Brigade i funkcionisanje općinske vlasti

Prva smotra Brigade i njeno prvo postrojavanje izvršeno je 4. 7. 1992. godine u Klokotnici. Pored komande Brigade sa prištapskim jedinicama, u njenom sastavu bila su još

- 1 Jedinica Grapske, sastavljena od protjeranih stanovnika tog sela, u početnom periodu brojala je oko 500 boraca i bila samostalna gotovo cijelu 1992. godinu. Na čelu jedinice nalazio se gosp. Muratović, zvani Ćiro, bez vojnog obrazovanja, ali hrabar i sa ogromnim utjecajem na raseljena lica iz Grapske.
- 2 Komandant OG-2 Gračanica dosta dugo se ubjeđivao sa čelnicima mjesnih zajednica oko uspostavljanja elemenata civilne vlasti općinskog nivoa na tom području. Budući da su mnogi dogovori oko toga propali, na jednom sastanku u Komandi 109. brigade u Klokotnici dat im je ultimatum da se hitno dogovore o kadrovskim rješenjima ili će im biti uvedena vojna uprava. Nakon toga, dogovor je brzo postignut. Za vršioca dužnosti predsjednika buduće općine izabran je Refik Šuvalić, koji je 1. 12. 1992. godine otpočeo sa formiranjem prvih organa buduće općine Doboj Istok i posebno je zaslužan za uspostavu vlasti na ovom prostoru.

tri pješadijska bataljona, jedna artiljerijska baterija, samostalna četa "Grapska", jedinica veze, vojne policije, interventne i logističke jedinice (sanitetske, tehničke i intendantske baze), sa ukupno 2.200 boraca. Zona odgovornosti Brigade protezala se od Stjepan Polja, dolinom rijeke Spreče, do Becnja i Oblića.

U logističkom smislu, Brigada se oslanjala na OkŠTO Tuzla, a kasnije i na OG-2 Gračanica.

Komandant Brigade, Sead Arapčić, 8. 7. 1992. godine, posjetio je komandanta OkŠTO potpukovnika Željka Kneza u Tuzli i izvijestio ga o formiranju Brigade, stanju na terenu, problemima i potrebama svojih jedinica. Sa svoje strane, komandant OkŠTO Željko Knez, 12. 7. 1992. godine, OpŠTO Gračanica upućuje telegram slijedećeg sadržaja: "Na osnovu naređenja Glavnog štaba OS BiH o pretpočinjavanju 109. dobojske brigade pod komandu štaba OS okruga Tuzla, a radi sagledavanja potreba za popunu brigade sa ljudstvom i MTS, prenesite komandi brigade da pripremi izvještaj o stanju jedinica, o izvođenju borbenih dejstava, o tačnim linijama dodira sa neprijateljem, i da pripremi zahtjev za popunu. Komandant brigade da lično dođe u štab OS radi iznošenja situacije dana 14. 07. 1992. godine. Javiti način na koji se može ostvariti kontakt sa komandom 109. dobojske brigade. Kraj."

Komandant Brigade otišao je na zakazani sastanak u naredjeno vrijeme. Poslije iznošenja namjere komandanta Brigade o narednim borbenim dejstvima, komandant OkŠTO Tuzla iznio je svoju ocjenu stanja riječima: "Ti si u vrlo nezgodnoj situaciji, bit ćeš uskoro u potpunom okruženju a mi ti ni u čemu ne možemo pomoći. Bez obzira na ove činjenice, mislio sam vašu jednu četu angažovati

prema Gradačcu, jer je tamo vrlo kritično, a vi smanjite intenzitet borbenih dejstava." Tako je i bilo. Komanda 109. brigade je dobila stalnu zonu odgovornosti u rejonu Gradačca i, u početku, na to ratište upućivala po jednu četu, a kasnije i kompletan bataljon. Strahovanja komandanta OkŠTO Kneza nisu se ostvarila. Brigada je bila uvezana u sistem TG-2 koju su, uz njene jedinice, činile i jedinice i sastavi OpŠTO Gračanica, odlučne da brane cjelokupan prostor BiH.

Paraleleno sa vojnim aktivnostima, komandant i komanda OpŠTO Gračanica, kao i komanda 109. brigade, odlučno su insistirali da se formira općinska civilna vlast na terenu odakle se popunjavala. Nakon formiranja i organa OpŠTO, kasnije OG-a, Brigada je stasala u jedinicu koja je mogla samostalno planirati i izvoditi borbena dejstva i izvan teritorije općine. Postala je vojna snaga od povjerenja kako za lokalno stanovništvo, tako i za komandanta OG-2.

Brigada je brojala od 2.200 do 2.500 ljudi, što je uz jedinice radne obaveze, jedinice civilne zaštite i policije činilo oko 95% lokalnog stanovništva. Stoga se svaki gubitak u ljudstvu morao popunjavati eksteritorijalno, prvenstveno sa područja općine Gračanica, ali i sa drugih općina. Otpori vojnika u Gračanici, da budu raspoređeni u 109. brigadu, u početku bili su vrlo jaki. Boljim radom sa ljudima, a kasnije i povoljnijim kadrovskim rješenjima na komandnim dužnostima, taj se problem postepeno prevazilazio.

Prvi komandant Brigade bio je Sead Arnautović, a načelnik Štaba Ismet Karić. Kasnije će se personalni sastav zapovjedništva Brigade mijenjati. Dužnost načelnika Štaba obavljali su: Huso Mujkić, Smail Mešić i Kemal Salihbašić. Poslije Arnautovića, za komandanta Brigade postavljen je Džemo Ju-

kan¹, a kasnije Mirsad Sinanović. Brigada je u potpunosti izvršila svoj najvažniji zadatak: odbrana teritorije današnje općine Doboj Istok. Stalne borbe sa srpskim snagama vodila je na Becnju, Bjeljevinama, Mujanovom mezarju, itd. Učestvovala je u borbama za s. Svjetliču, s. Stanić Rijeku, Vis i Oblič, sudjelovala u odbrani Gradačca, Bosanske Posavine (rejon B. Bijela – Vitanovići), u Sarajevskoj operaciji itd.

Značaj bitke za Stanić Rijeku

U nizu spomenutih i drugih akcija, okršaja i bitaka na borbenom putu ove brigade, ipak se mora izdvojiti bitka za Stanić Rijeku, koja je izvedena 2. 6. 1993. godine, jer je po mnogo čemu značajna. Mnogi vojni analitičari, akciju za oslobađanje Pelemiša, i kasarne “Sjeverni logor” u Mostaru, pored ove akcije, ubrajaju u tri najuspješnije akcije koje su izvedene u 1993. godini na prostoru Bosne i Hercegovine.

Pokušat ću ukratko iznijeti značaj bitke za Stanić Rijeku: spriječena je namjera i osuđen plan neprijatelja da spoji Ozren i Trebavu i napravi širi pojas oko Doboja, za njih sigurnog prostora. U to vrijeme, neprijateljske snage su preduzele jaku ofanzivu u Posavini, s ciljem da prošire koridor i stvore povoljnije uslove za dalja borbena dejstva. Akcija na Stanić Rijeci u velikoj mjeri je razvukla njihove

snage, koje su morali stavljati u funkciju odbrane grada Doboja.

Nakon ove akcije, srušen je mit o nepobjedivosti srpskih snaga, u njihovim redovima u značajnoj mjeri nastupila je erozija morala. U borbama za Stanić Rijeku gotovo je prepoložena Krnjinska brigada, pa su na ovaj prostor kasnije dovedene potpuno nove snage iz Banja Luke i Prijedora. U ovoj akciji zarobljeno je preko 45 vrsta materijalno-tehničkih i ubojnih sredstava, od kojih ću napomenuti samo neka: 1 tenk, 1 oklopni transporter, baterija MB 120 mm, četa MB 82 mm, PO top MT-12 100 mm, PO top 76 mm ZIS, više specijalnih i transportnih motornih vozila, sredstava veze, ličnog naoružanja, municije i lijekova. Koliki je značaj ovog ratnog plijena bio za jedinice Armije Bosne i Hercegovine, može se procijeniti tek ako se uzme u obzir činjenica da je prostor koji je kontrolisala ARBiH bio u potpunom okruženju, da smo imali dva agresora i da je snabdijevanje naših jedinica bilo dosta otežano i pored značajnih kapaciteta namjenske proizvodnje. Velike količine tog ratnog plijena, u skladu sa razvojem tadašnjih borbenih dejstava predat je Gradačackoj, Banovičkoj i Čeličkoj brigadi. To se tretiralo kao direktna pomoć 109. dobojske brigade pomenutim jedinicama. Zarobljavanje tolikih količina ratnog plijena stvorilo je uslove da se u 109. dobojskoj brigadi izvrše određene organizacijsko-formacij-

---

1 Dovođenjem Džemala Jukana, omiljenog vojnika iz Gračanice, za komandanta 109. brigade, prestali su otpori vojnika s područja Gračanice, koji su raspoređivani u 109. brigadu. U isto vrijeme, Smajl Mešić, rođen u Svjetliču, raspoređen je na dužnost komandanta 111. gračaničke brigade. To je bio način da se prevladaju lokalizmi i “kvazidomobranstvo” kako u redovima Gračanlija, tako i u redovima Dobojlja. I Jukan i Mešić, kao starješine, bili su izuzetno dobro prihvaćeni na svojim novim dužnostima, to jest u novim sredinama. S istim ciljem, takođe, na rasporedu u OG-2 kraće ili duže vrijeme nalazili su se određene starješine sa prostora današnje općine Doboj Istok: Ismet Karić, Hasan Bećirović, a kasnije i Sead Arnautović i dr.

ske promjene. Formiran je mješoviti artiljerijski divizion (bataljon), koji je kasnije odigrao značajnu ulogu u odbrani i oslobađanju Oblića, Visa, Vijenca itd. Kad se radi o načinu ratovanja, pored ubacivanja naših snaga u dubinu neprijateljskog rasporeda, ovdje je po prvi puta primijenjena jedna nova taktička radnja – gonjenje neprijatelja, što je stvorilo strahovitu paniku u samom gradu Doboju, s obzirom da su se borbe vodile u samom predgrađu. Sve naše jedinice, komande, a rekao bih i mjesno stanovništvo, dobili su ogromno samopouzdanje i sigurnost opstanka. Životne probleme niko nije spominjao. Da je borbeni moral bio roba, imali bi ga i za izvoz.

Kad se govori o značaju ove akcije za civilne strukture i organe vlasti, značajno je slijedeće: oslobođen je prostor od oko 12 km², sa nekoliko naseljenih mjesta, stvorene su mogućnosti povratka na svoja ognjišta gotovo svim stanovnicima s. Hodžića i s. Stanić Rijeke. To se kasnije vrlo kvalitetno odrazilo na uspješno izvršenje svih zadataka legalnih organa vlasti. Ova bitka bila je svojevrsna provjera organizacije i funkcionisanja svih segmenta vlasti, od civilne zaštite pa do MUP-a. Vrlo uspješno je organizovano izvlačenje, pregled i stavljanje u funkciju sredstava ratnog plijena, asanacije bojišta i smještaja svih jedinica na dostignutim linijama. Posebno ističem doprinos jedinica Civilne zaštite na pomoći u uređenju dostignutih linija odbrane, na opravci i izgradnji puteva. Bila je to potvrda kvalitetnog rada opštinskih struktura vlasti i vrlo sadržajne saradnje sa opštinom Gračanica.

U sastavu Brigade tokom rata poginulo je 286 boraca. Najveće ratno priznanje "Zlatni ljiljan" dobilo je 13 boraca, od toga četiri posthumno. Na ovom prostoru poginulo je 50 civilna od neselektivnog granatiranja i snajperskih dejstava srpske vojske. Ljudi su

ubijani na svojim njivama i na kućnim pragovima.

Zaključak

Brigada je izrasla na temeljima odluke stanovništva i njegovog vođstva da brani svoje, a ne dira tuđe, na želji protjeranih i poniženih da se vrate svojoj kući. Nastala je zbog potrebe i odlučnosti naroda da se brani i odbrani od neviđene ljudske mržnje i istrebljenja. Rezultat je pravilne procjene i odluke užeg sastava vojnog rukovodstva ovog prostora, da se objedine sve snage odbrane, zaštititi narod i da se, konačno, na silu odgovori silom. Njeno ime je plod stasanja i razvoja jedinica na ratištu sjeveroistočne Bosne sredinom 1992. godine i prijedloga da se tako zove od strane komandanta OpŠTO Gračanica, kasnije komandanta OG-2. Ističem veliku hrabrost njenih boraca, kao i stanovništva, koje je cijeli rat, od 1992. do 1995., provelo praktično na prvoj liniji - ka Ozrenu i Doboju. Treba odati i priznanje ljudima koji su živjeli i radili, proizvodili i hranili i sebe i vojsku. Pokazali su vještinu i umijeće življenja.

Vojničke pobjede i zarobljena MTS svrstavaju ovu brigadu u red najboljih jedinica 2. korpusa ARBiH. Nije dobila priznanja koja su borci i stanovništvo ovog kraja zaslužili. Ni njen prvi komandant, hrabri ratnik i profesionalni vojnik, nije okićen nikakvim odlikovanjima. Nažalost, suviše često nam se dešavalo da smo više cijenili "priču" nego djela. Ipak, najveće djelo ove brigade je to da su stanovnici Doboja Istoka danas svoji na svome, bez uprljanog obraza i stida za ono što su činili u ratu.

Na kraju, izražavam zahvalnost prvom komandantu 109. brigade na pomoći u pisanju ovog priloga, posebno oko potvrde značajnih datuma, dejstva Brigade i funkcionisanja općinske vlasti. Zaslužio je da bude koautor ovog teksta, ali njegova skromnost mu to nije

dozvolila, zato što je bio jedan od glavnih aktera ove priče.’